ЖУРНАЛ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ
Том 18. № 3 (70). Липень–вересень 2019
Видання Тернопільського національного економічного університету

Ринок фінансово-банківських послуг

Олена БУЛАТОВА,
Тетяна МАРЕНА

СВІТОВА БАНКІВСЬКА СИСТЕМА: ПОСТКРИЗОВЕ ВІДНОВЛЕННЯ?

Резюме

Досліджено стан відновлення світової банківської системи після глобальної кризи і визначено, що за показниками фінансової глибини, достатності капіталу та рентабельності найбільших банків світова банківська система на сьогодні є найбільш стійкою і прибутковою за весь післякризовий період свого розвитку. Зазначено, що структура сучасної світової банківської системи відповідає просторовій структурі світової економіки, яка складається з різних таксономічних рівнів регіонів та в якій на тлі поглиблення глобалізаційних процесів об'єктивно посилюються роль і значення глобальних регіонів. На основі дослідження змін у розподілі банківських активів та прибутку банків між глобальними регіонами, рейтингах найбільших банків світу, показниках рентабельності активів і власного капіталу банків з різних регіонів, регіональної специфіки перебігу процесів злиттів та поглинань у банківському секторі й прогресу у впровадженні вимог Базельського комітету з банківського нагляду в регіональному розрізі обґрунтовано регіональні особливості посткризового відновлення банківської індустрії світу. Констатовано, що відбувається зростання ступеня нерівномірності розподілу банківських активів між глобальними регіонами, і виявлено тенденцію до підвищення рівня їх конце-

© Олена Булатова, Тетяна Марена, 2019.

Булатова Олена, доктор економічних наук, професор, Маріупольський державний університет, Україна. ORCID ID: 0000-0001-7938-7874.
Марена Тетяна, кандидат економічних наук, доцент, Маріупольський державний університет, Україна. ORCID ID: 0000-0002-7970-4005.

нтрації у трьох основних регіонах – азійсько-тихоокеанському, американському та європейському. На основі оцінки трансформаційних зрушень регіональної структури банківської індустрії світу виявлено зміни ролі глобальних регіонів у світовій банківській системі у процесі її посткризового відновлення.

Ключові слова

Банківські активи, глобальна фінансова криза, глобальні регіони, посткризове відновлення, світова банківська система, фінансова глибина.

Класифікація за JEL: G15, G21.

Вступ

Світова банківська система виступає невід'ємною складовою глобальної фінансової системи і відповідного механізму перерозподілу фінансових ресурсів у світовому господарстві, а самі банки є основними посередниками на фінансових ринках. Сучасна світова банківська система – це складне багаторівневе утворення з власною ієрархічною структурою, яка охоплює транснаціональні й багатонаціональні банки, національні банківські системи, міжнародні та регіональні фінансово-кредитні інституції. Водночас побудова банківської системи світу відповідає просторовій структурі світової економіки, основні таксономічні рівні якої охоплюють відповідні типи регіонів. При цьому поглиблення процесів глобалізації об'єктивно призвело до посилення ролі глобальних регіонів як впливових акторів сучасних міжнародних економічних відносин.

В останні роки банківські сектори країн як органічні елементи світової банківської системи розвивалися під зростаючим впливом таких екзогенних чинників, як глобальна фінансова криза, посткризові трансформації ринкового середовища, зміни інституційно-регуляторної бази функціонування банків. Реагуючи на нові умови діяльності, банки у всьому світі були змушені переоцінювати і коригувати свої бізнес-стратегії, змінювати співвідношення внутрішніх та транскордонних операцій, вирішувати проблеми зниження прибутковості банківської діяльності [22]. Протягом десятиріччя після фінансової кризи глобальна банківська індустрія і регуляторні інститути виконували спіль-

ні дії для повернення банківської системи світу в межі фінансової стабільності та безпеки. У середньому в світі коефіцієнт відношення капіталу першого рівня до загальних зважених на ризик активів (ключовий показник фінансової стійкості банку відповідно до стандарту Базель III) зріс з 9,8% у 2007 р. до 31,2% у 2017 р. Починаючи з 2012 р. середній показник ROE банків перебуває у діапазоні 8–9% [17]. Загальні активи 1000 найбільших банків світу в 2018 р. досягли 124 трлн. дол., а їх середній показник ROA становив 0,9% [11]. Загальний прибуток 1000 найбільших банків у 2018 р. зріс порівняно з попереднім роком на 15,6%, досягнувши значення 1,1 трлн. дол., що майже у 10 разів вище від кризового 2009 р. Зазначені факти свідчать не тільки про те, що світова банківська система сьогодні є більшою за розмірами активів і більш прибутковою, а й про досягнення нею стану відносної стійкості.

Разом із цим, процеси посткризового відновлення та пристосування до нових вимог регуляторної політики неоднаково відбувалися у різних країнах і регіонах світу. Глобальна криза прискорила регіональні зрушення у побудові світової банківської системи, які окреслилися ще до її початку, спричиняючи зміни у розподілі банківських активів та прибутку банків між глобальними регіонами, рейтингах найбільших банків світу, показниках рентабельності активів і власного капіталу банків з різних регіонів, регіональних особливостях перебігу процесів злиттів та поглинань у банківському секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні питання та практичні аспекти розвитку світової банківської системи і впливу глобальної кризи на світовий фінансовий простір доволі широко та багатоаспектно висвітлено у сучасних наукових дослідженнях. Так, В. Куриляк обґрунтувала загальні фінансово-економічні проблеми цивілізаційного розвитку світової економіки, в тому числі у вимірах глобальної фінансової кризи, і виокремила події, що формуватимуть фінансовий стан цивілізації майбутнього [2]. На основі дослідження проблем формування нового фінансового порядку на глобальних фінансових ринках після світової економічної кризи 2008–2009 рр. О. Сохацька систематизувала причини, що заважають реформуванню фінансової системи з метою досягнення вищого ступеня прозорості її функціонування та відродження довіри до неї учасників ринку [6].

Ґрунтуючись на результатах дослідження форм і чинників консолідації банків, динаміки процесів банківських злиттів та поглинань, Н. Циганова визначила закономірності їх розвитку на тлі фінансової глобалізації [9], а В. Козюк виокремив і розкрив характер наслідків глобальної фінансової консолідації у контексті фінансової стабільності [1]. Вітчизняні вчені також зосереджують увагу на еволюційних тенденціях розвитку світової банківської сис-

теми, зокрема О. Павлюк ідентифікує зміни, що відбуваються в банківському менеджменті та у банківських технологіях [5]. На основі аналізу показників банківських систем окремих країн світу Л. Сус визначає загальні тенденції банківської діяльності (універсалізація, консолідація, глобалізація, інтернаціоналізація, транснаціоналізація) [8], а С. Єгоричева обґрунтовує характер впливу глобалізації на розвиток світового банкінгу [24].

Окремо у сучасних наукових дослідженнях розглядаються регуляторні аспекти функціонування світової банківської системи. Так, С. Фішер доводить, що регуляторні зміни, які відбуваються у сучасних національних фінансових системах, позитивно впливають на їх стабільність і вигоди від цього позитивного впливу можуть перевершити потенційні витрати від можливого зниження ліквідності банків та інших фінансових установ [13]. Н. Стукало і М. Литвин, обґрунтовуючи особливості імплементації міжнародних стандартів банківської діяльності в сучасних умовах, доводять, що впровадження угод Базельського комітету має позитивні та негативні ефекти для національної банківської системи [7]. О. Мозговий і О. Павлюк, наголошуючи на тому, що головні чинники фінансової дестабілізації у період економічних криз зосереджено саме в банківському секторі, зазначають, що дотримання рекомендацій Базельського комітету національними системами банківського регулювання є доволі складним та витратним процесом, але покращення методів управління і вимірювання ризиків забезпечує більш конкурентне середовище діяльності банків та підвищує роль ринкової дисципліни [3]. С. Науменкова, досліджуючи розвиток вимог Базельського комітету з банківського нагляду, визначає перешкоди у запровадженні вимог Базеля III до капіталу банків і надає пропозиції щодо підвищення ефективності пруденційної діяльності для відновлення стійкості національного банківського сектору [4].

Ґрунтовний аналіз розвитку національних банківських систем та світового банкінгу подано в офіційних матеріалах і аналітичних звітах Банку міжнародних розрахунків, Базельського комітету з банківського нагляду, Міжнародного валютного фонду, міжнародних консалтингових компаній «Deloitte Center for Financial Services» та «Mckinsey», спеціалізованого видання «The Banker».

Відносно новими напрямками у наукових пошуках є обґрунтування нових концептуальних підходів до визначення регіонів і дослідження нових якісних ознак, яких набувають процеси регіоналізації в умовах поглиблення глобалізації та які пов'язані з формуванням глобальних регіонів у світовому господарстві. Також А. Скотт [19] і М. Сторпер [21] звертають увагу на зростання ролі регіонів у сучасних міжнародних економічних відносинах та перетворення регіонів на самостійних акторів, впливовість яких посилюється, зокрема, і на світовому фінансовому ринку.

Постановка завдання

Метою дослідження є обґрунтування особливостей відновлення банківської індустрії світу та її регіональних складових після глобальної фінансової кризи і на цій основі визначення характеру посткризових зрушень у сучасній світовій банківській системі.

Виклад основного матеріалу

Місце банківської системи у світовій фінансовій системі характеризується, перш за все, показником розміру банківських активів. На початку XX ст. на банківські активи припадало понад 50% загальних фінансових активів світу. Водночас зміни пріоритетних джерел фінансування економік, підвищення інтересу до фінансування через фондові інструменти та відповідна трансформація світового фінансового ринку зумовлюють зміни частки банківських активів у структурі глобальних фінансових активів і загальної ролі банківського сектору у фінансовій інфраструктурі. У 2003–2007 рр. частка банківських активів перебувала у діапазоні 34–40%, досягнувши на початку глобальної кризи 47% (рис. 1).

Протягом кризи 2008–2009 рр. транснаціональні банки для покриття збитків розпродали частину іноземних активів. Паралельно відбулося згортання кредитних операцій як на внутрішніх ринках, так і на євроринку, що також стало чинником зменшення питомої ваги банківських активів, яка скоротилася з 47% у 2008 р. до 42% у 2010 р. З 2011 р. спостерігається поступове відновлення світової банківської системи, що виявилося у зростанні частки банківських активів у глобальних фінансових активах, яка у 2018 р. досягла 51%. Одночасно відбувається перерозподіл банківських активів між різними соціально-економічними групами країн. Так, частка банківських активів розвинутих країн зменшилася з 84% у 2003 р. до 70,4% у 2017 р., питома вага банківських активів країн, що розвиваються, за відповідний період зросла з 16% до 29,6%.

З часом зростає фінансова глибина світової економіки за показником банківських активів. Так, напередодні глобальної кризи підвищився показник фінансіалізації світової економіки, розрахований на основі показника відношення банківських активів до світового ВВП: у 2007 р. він становив 174,6% порівняно з 131,7% у 2003 р. та 153,7% у 2006 р. (див. рис. 1). У перші післякризові роки відбувається незначне зниження показника, який у 2011–2013 рр. перебував у діапазоні 162–169%. Однак вже з 2014 р. спостерігається зростання рівня банківської фінансіалізації, яка досягла пікового зна-

чення у 2017 р. (281,7%). Така ситуація може трактуватися подвійно. З одного боку, зростання банківських активів знаменує підвищення рівня кредитування світової економіки. Однак, з іншого боку, беручи до уваги те, що сьогодні розмір банківських активів більш ніж удвічі перевищує світовий ВВП, підвищення рівня банківської фінансіалізації фактично означає поглиблення розриву між реальним сектором економіки і масштабами банківських операцій, що може спровокувати розвиток чергового етапу фінансової кризи.

Рисунок 1

Частка банківських активів у фінансових активах світу та фінансова глибина світової економіки за показниками глобальних банківських активів у 2003–2018 рр.

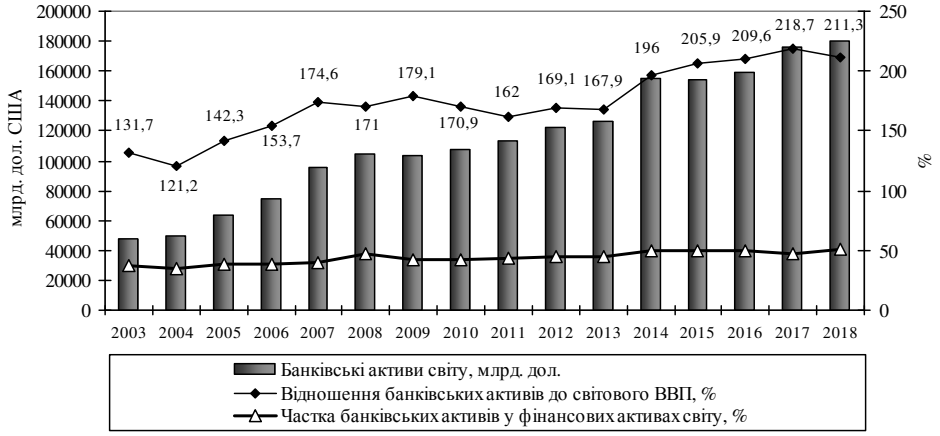

Примітка. Розраховано авторами на основі даних [12; 14].

Глобальна криза у певному значенні стала каталізатором трансформацій у світовій банківській системі, пов'язаних із регіональним перерозподілом банківських активів та зміною ролі глобальних регіонів у банківському секторі. Так, до глобальної кризи беззаперечним лідером за обсягами банківських активів виступав європейський регіон, на частку якого припадало 45,6% банківських активів світу (рис. 2). Серед трьох найбільших глобальних регіонів найменша частка банківських активів у докризовий період припадала на американський регіон, оскільки для країн цього регіону більш властивою була не банківська, а ринкова (фондова) модель фінансування.

Рисунок 2

Регіональний розподіл банківських активів світу в 2003–2018 рр., %

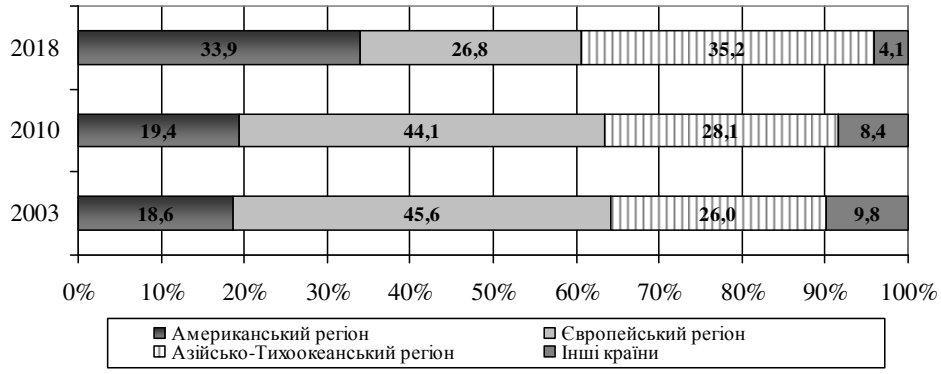

Примітка. Розраховано авторами на основі даних [12; 14].

Через 10 років після кризи регіональна структура світової банківської системи набула якісно нового вигляду: на перше місце за рівнем насиченості банківськими активами вийшов азійсько-тихоокеанський регіон, частка якого перевищила 35%. На другому місці з невеликим відривом опинився американський регіон із часткою близько 34%. Загалом американський, європейський і азійсько-тихоокеанський регіони сьогодні концентрують близько 96% банківських активів світу (в 2003 р. на них припадало 90%). Фактично спостерігається зростання ступеня нерівномірності розподілу банківських активів між глобальними регіонами за рахунок дедалі більшої їх концентрації у трьох вищезазначених регіонах, незважаючи на стійке економічне зростання, яке демонструють деякі ринки, що розвиваються, в інших регіонах світу (зокрема, в Африці та на Середньому Сході).

Зростання ролі американського регіону у світовій банківській системі зумовлено, перш за все, покращенням позицій банків США. Агресивне посткризове втручання ФРС у політику банків і впровадження жорстких норм банківського регулювання сприяли більш швидкому оздоровленню банків у США. Крім цього, банківський сектор США останнім часом розвивався на тлі сприятливого зростання ВВП, зниження податків та підвищення процентних ставок. Рентабельність власного капіталу (ROE) у банківському секторі країни є найвищою у посткризовий період (11,83%). До того ж, за оцінками фахівців компанії «Deloitte», стан таких показників, як кількість проблемних кредитів і кількість збанкрутілих банківських установ, свідчить про надійність банківської галузі США [11].

За основу зменшення частки європейського регіону у структурі банківських активів світу береться погіршення стану банківської галузі Європейського Союзу. Якщо у 2003 р. на ЄС припадало 46,7% банківських активів світу, у передкризовому 2007 р. – 50,6%, то у 2017 р. частка ЄС у банківських активах скоротилася до 24,6%. Європейські банки і сьогодні досі відчувають проблеми з прибутковістю через структурні недоліки, низькі процентні ставки, а також через відсутність загальноєвропейського регулятора банківської діяльності. Багато банків з ЄС стали меншими за розміром через певне згортання операцій на міжнародних ринках та вихід із прибуткових секторів. Так, прибуток п'яти найбільших європейських банків знизився з 60 млрд. дол. у 2007 р. до 17,5 млрд. дол. у 2017 р. Водночас рентабельність власного капіталу банків ЄС, які входять до переліку 1000 найбільших банків світу, зросла до 8,6% у 2017 р. порівняно з 5,5% у 2016 р. [11].

Прогрес банківського сектору в азійсько-тихоокеанському регіоні був пов'язаний з бурхливим розвитком банківської системи Китаю в останні 10 років. Чотири найбільші банки світу в рейтингу 2018 р. походять з Китаю (для порівняння: в аналогічному рейтингу 2007 р. не було представлено жодного китайського банку; до рейтингу 2010 р. увійшов 1 китайський банк: «Industrial & Commercial Bank of China» посів 10-те місце) (табл. 1).

Китайські банки також демонструють достатньо високі показники рентабельності: середній показник ROE найбільших банків країни у 2017 р. дорівнював 15,3% [11]. Водночас стурбованість викликають подальші перспективи розвитку банківської системи Китаю на фоні зниження темпів економічного зростання (з 14,2% у 2007 р. до 6,6% у 2018 р.) і зовнішньоторговельної війни зі США.

На фоні прориву китайських банків у рейтингах спостерігається зменшення присутності західноєвропейських банків серед найбільших банківських установ світу. Показовими у цьому контексті є такі дані: якщо у 2010 р. серед 10 найбільших банківських установ світу за розміром активів було представлено 6 європейських та по 2 американських і азійських банки, то до відповідного рейтингу 2018 р. входять 6 азійських та по 2 американських і європейських банки. У переліку 1000 найбільших банків 2018 р. представлено 218 західноєвропейських банків (аналогічно до 2017 р.), 175 північноамериканських банків (на чотири менше порівняно з 2017 р.) та 135 китайських банків (на дев'ять більше, ніж у 2017 р.).

Аналогічні зміни відбуваються також у регіональному розподілі банківського прибутку: на банки з азійсько-тихоокеанського регіону сьогодні припадає понад 43% загального прибутку 1000 найбільших банків світу, тоді як у докризовому 2007 р. цей показник дорівнював усього 18,5% (рис. 3).

Таблиця 1

Топ-10 найбільших банків світу за розміром активів у 2003–2018 рр.

Місце	2003 р.		2010 р.		2018 р.	
	Банк	Країна походження	Банк	Країна походження	Банк	Країна походження
1	«Citi-group»	США	«BNP Paribas»	Франція	«Industrial and Commercial Bank of China»	Китай
2	«Mizuho Holdings»	Японія	«Deutsche Bank»	Німеччина	«China Construction Bank»	Китай
3	«UBS»	Швейцарія	«HSBC Holdings»	Великобританія	«Agricultural Bank of China»	Китай
4	«Sumitomo Mitsui Banking Corporation»	Японія	«Barclays PLC»	Великобританія	«Bank of China»	Китай
5	«Deutsche Bank»	Німеччина	«Royal Bank of Scotland Group»	Великобританія	«Mitsubishi UFJ Financial Group»	Японія
6	«Mitsubishi Tokyo Financial Group»	Японія	«Bank of America»	США	«J. P. Morgan Chase»	США
7	«JP Morgan Chase»	США	«Mitsubishi UFJ Financial Group»	Японія	«HSBC Holdings»	Великобританія
8	«ING Group»	Нідерланди	«JPMorgan Chase»	США	«China Development Bank»	Китай
9	«HSBC Holdings»	Великобританія	«Credit Agricole SA»	Франція	«BNP Paribas»	Франція
10	«BNP Paribas»	Франція	«Industrial & Commercial Bank of China»	Китай	«Bank of America»	США

Примітка. Складено на основі даних [15; 18; 23].

Рисунок 3

Регіональний розподіл прибутку 1000 найбільших банків світу в 2007 р. і 2018 р.

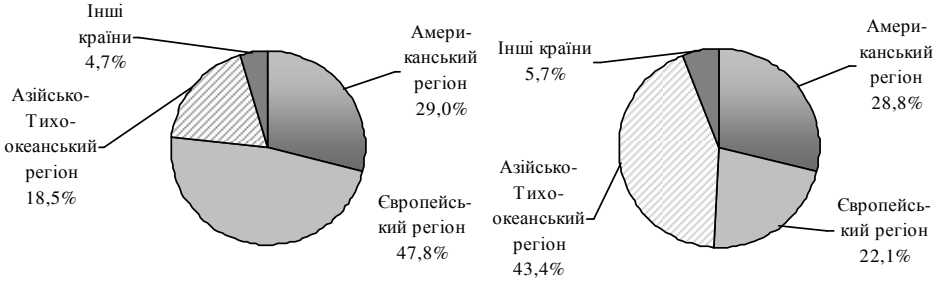

2007 р. 2018 р.

Примітка. Побудовано на основі даних [16].

Банки з країн ЄС у посткризові роки деякою мірою втрачали своє значення як надійні посередники на світових фінансових ринках внаслідок зниження фінансової стійкості й кризи ліквідності банківських активів. Перерозподіл місць у рейтингах найбільших банків світу, який виявився у покращенні позицій банків з країн, що розвиваються, передусім з Китаю, був зумовлений кількома чинниками. По-перше, деякі банки з країн, що розвиваються, об'єктивно виявилися менш схильними до негативного впливу кризових явищ, оскільки вони не були настільки інтегровані у світову фінансову систему, як банківські установи з розвинутих країн. По-друге, погіршення конкурентних позицій банків з країн ЄС на світовому ринку банківських послуг було пов'язане не тільки з впливом глобальної кризи на ліквідність і фінансову стійкість банків, а й з негативними наслідками європейської боргової кризи.

В останні роки у світовій фінансовій системі склалися умови, сприятливі для злиттів та поглинань у банківській галузі. Розвиток технологічної інфраструктури, нормативні розбіжності, зростаючі процентні ставки і конкурентна боротьба за депозити між банками, ймовірно, призведуть до нової хвилі злиттів та поглинань у банківському секторі. Водночас мотиви, специфіка перебігу і перспективи подальшого розвитку цих процесів відрізняються за регіонами. В американському регіоні очікується зростання активності банків США у сфері злиттів та поглинань, зокрема як реакція середніх за розміром банків (з розміром активів у 10–50 млрд. дол.) на підвищення порога SIFI (Systemically Important Financial Institutions – системно важливі фінансові установи) до 250 млрд. дол. Крім цього, прогнозується збільшення угод про

об'єднання муніципальних банків з кредитними спілками. До того ж великі американські банки, не маючи змоги повноцінно реалізовувати свій потенціал на внутрішньому ринку, можуть шукати можливості розширення за кордоном за рахунок участі у транскордонних об'єднаннях. На додаток, зважаючи на зростання конкуренції у фінансовому секторі з боку галузі Fintech, деякі банки США можуть витрачати кошти на придбання стартапів Fintech [10; 11].

У країнах Західної Європи, банківські системи яких набагато повільніше відновлюються після кризи, ніж банківські сектори більшості країн американського й азійсько-тихоокеанського регіонів, злиття і поглинання у банківській сфері часто є нагальною необхідністю та єдиною можливістю для банків втриматися на ринку. Багато європейських банків відчувають конкурентну загрозу з боку більш великих і фінансово міцних азійських та американських банків, які зайняли велику частку найбільш важливих сегментів банківських операцій – ринку інвестицій та корпоративного банкінгу. За таких умов, а також з огляду на внутрішні проблеми європейської банківської системи (стійкі проблеми з прибутковістю, рекордно низькі процентні ставки, відсутність повноцінної послідовної фінансово-кредитної політики ЄС та ін.) злиття і поглинання стають стратегічно важливими важелями виживання банків [10; 11].

Кардинально іншими є витоки активізації злиттів та поглинань у банківському секторі азійсько-тихоокеанського регіону. Через зростання конкуренції на внутрішньому ринку банківських послуг азійські банки проводять агресивну політику розширення закордонної діяльності, укладаючи угоди про транскордонні об'єднання. Найбільш сприятливі умови для цього склалися у регіоні Південно-Східної Азії, де уряди і центральні банки країн забезпечують підтримку іноземних банків [10; 11].

Посткризове відновлення світової банківської системи значною мірою зумовлене впровадженням Базеля III – оновлених вимог до регулювання банківської діяльності, розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду, які спрямовані на зміцнення фінансового стану банків та попередження ситуацій із взяття банками надмірних ризиків. Спочатку передбачалося, що у більшості країн імплементація вимог попереднього документа – Базеля II – триватиме до 2015 р., коли будуть повністю впроваджені всі його опори (складові). Однак глобальна фінансова криза 2008–2009 рр. змусила світове співтовариство шукати нові шляхи підвищення стійкості національних банківських систем і окремих банків. Як наслідок, у 2010–2011 рр. Базельським комітетом прийнято новий стандарт – Базель III, який передбачає такі напрями реформування нормативів регулювання стійкості банківських установ: підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу (Базель III пропонує модифікацію категорій капіталу першого та другого рівнів і відмовляється від поняття капіталу третього рівня); посилення покриття ризиків капіталом; введення для банків показника левериджу; стимулювання заходів щодо створення резервних запасів капіталу та зниження

проциклічності банківської діяльності; введення для транснаціональних банків показника мінімального рівня ліквідності.

Більш глибоке реформування системи банківського регулювання у Базелі III було досягнуте за рахунок впровадження якісно нових нормативів: 1) запровадження у структурі банківського капіталу буфера збереження капіталу (на рівні 2,5% статутного капіталу) й антициклічного буфера (у розмірі 0–2,5% звичайних акцій) з метою захисту банків від впливу фінансових шоків і системних банківських ризиків; 2) запровадження як індикатора оцінки позикових коштів банку показника левериджу на рівні 3%; 3) розробка нормативів регулювання ліквідності банківських установ та запровадження двох коефіцієнтів ліквідності – коефіцієнта покриття ліквідності й коефіцієнта чистого стабільного фінансування; 4) запровадження як нововведення методики визначення системно важливих банків (як для світового господарства, так і для національної економіки) на основі оцінки таких критеріїв, як: розмір та масштаби операцій банку, комплексний характер, взаємозв'язки банку, наявність субститутів банківських послуг, глобальна активність банку. В 2017 р. Базельський комітет опублікував оновлений підсумковий пакет стандартів Базеля III «Basel III: Finalising post-crisis reforms». Термін впровадження країнами вимог Базеля III кілька разів переглядався і наразі остаточно припадає на 2022 р.

Згідно з даними Банку міжнародних розрахунків, за станом на кінець березня 2019 р. в усіх 27 юрисдикціях-членах Базельського комітету вже впроваджено нормативи достатності капіталу, нормативи покриття ліквідності та буфера збереження капіталу [20]. Водночас прогрес у впровадженні інших вимог Базеля III відрізняється за регіонами світу й окремими країнами. Так, найбільше просунулися з розробкою і впровадженням національних стандартів банківського регулювання, відповідно до Базельських вимог, розвинуті країни європейського регіону: з 19 нормативів, які стосуються достатності та структури капіталу, показників левериджу і ліквідності, визначення системно важливих банків та які мали бути впроваджені до січня 2019 р., стандарти прийнято у середньому за 63% нормативів, а решта нормативів (37%) перебуває на стадії прийняття, як це показано у табл. 2 (відповідні частки розраховано як середні частки стандартів, прийнятих / не прийнятих / у процесі прийняття у країнах регіону).

Дещо нижчими є показники прогресу впровадження вимог Базельського комітету в американському й азійсько-тихоокеанському регіонах, де у середньому по 21% нормативів досі не знайшли відображення у відповідних стандартах регулювання національних банківських систем. Разом із тим, простежується певна гетерогенність стану прийняття нормативів Базеля III навіть у країнах, що належать до одного глобального регіону. Так, найбільший прогрес серед країн американського регіону демонструє Бразилія, яка вже впровадила 18 (95%) з 19 нормативів у національні стандарти, а найнижчий – Мексика, що розробила стандарти тільки за трьома нормативами

(16%). Аналогічно в європейському регіоні Швейцарія, де впроваджено 95% нормативів, демонструє набагато кращі показники порівняно з країнами ЄС (32% стандартів прийнято, 68% – на стадії прийняття). Серед країн АТР Гонконг і Сінгапур імплементували у стандарти по 84% Базельських вимог, тоді як Китай – тільки 32%. Інші країни-члени Базельського комітету (переважно держави Близького Сходу й Африки) також мають різний рівень впровадження нормативів Базеля III. Зокрема, Саудівська Аравія, обігнавши деякі розвинуті країни, розробила та прийняла 95% стандартів; у ПАР прийнято 37% нормативів і ще 21% перебуває у процесі розробки й імплементації.

Таблиця 2

Стан впровадження вимог Базеля III країнами-членами Базельського комітету в регіональному розрізі (за станом на березень 2019 р.)

Регіон	Частка стандартів у загальній кількості нормативів, що мали бути впроваджені до січня 2019 р., %			
	прийняті	у процесі прийняття	не прийняті	дані щодо розробки стандартів відсутні
Американський	63	11	21	5
Європейський	63	37	–	–
Азійсько-Тихоокеанський	58	16	21	5
Інші країни	53	25	11	11

Примітка. Розраховано авторами на основі даних [20].

Нормативів Базеля III намагаються дотримуватися також банки з країн, що не є членами Базельського комітету. Так, з близько 110 країн, де спостерігається активне впровадження Базельських вимог, понад 90 країн вже запровадили норми Базеля II і стільки ж держав запровадили або перебувають у процесі запровадження вимог Базеля III у національні стандарти банківського регулювання.

Незважаючи на доволі оптимістичну оцінку стану посткризового відновлення світової банківської системи, перспективи її подальшого розвитку залишаються достатньо невизначеними. Хоча загалом з часом відбувається зростання розриву між фінансовим та реальним секторами економіки, розмір

банківських активів найбільше корелює з показниками реального сектору економіки, порівняно з іншими видами глобальних фінансових активів. Зокрема, коефіцієнти кореляції між обсягами глобальних фінансових активів у розрізі окремих їх типів і світовим ВВП у номінальному виразі, наведені у табл. 3, показують сильний прямий зв'язок між ВВП та банківськими активами.

Таблиця 3

Коефіцієнти кореляції між номінальним ВВП світу та окремими типами глобальних фінансових активів

Показники	2003–2009 рр.	2010–2018 рр.	2003–2018 рр.
Банківські активи	0,9860	0,8983	0,9689
Капіталізація ринку акцій	0,3801	0,7191	0,7867
Боргові цінні папери	0,9607	0,3262	0,9114

Примітка. Розраховано авторами на основі даних [12; 14].

За прогнозами експертів, у найближчі роки очікується уповільнення зростання реального ВВП у всіх регіонах світу, включаючи азійсько-тихоокеанський регіон [11; 14]. Зважаючи на щільний прямий зв'язок між показниками економічного зростання й обсягами глобальних банківських активів, можливе певне згортання масштабів банківської діяльності у країнах і регіонах світового господарства.

Висновки

Протягом 10 років після глобальної кризи основним завданням розвитку світової банківської системи було посткризове відновлення. На основі оцінки рівня насиченості банківської індустрії світу відповідними активами, середніх показників рентабельності активів та капіталу найбільших банківських установ і ключових показників достатності капіталу, відповідно до вимог Базеля III, встановлено, що світова банківська система сьогодні є більш стійкою та прибутковою, ніж у перші післякризові роки. Разом із тим, значення банківського фінансування світогосподарського розвитку і відповідна роль банківського сектору у глобальній фінансовій системі характеризуються нестійкими позиціями, що виявляється у постійних коливаннях частки банківських активів у структурі глобальних фінансових активів. Такі коливання пов'язані

зі змінами пріоритетних джерел фінансування економік, а також з посиленням конкуренції у фінансовому секторі з боку небанківських інституцій, зокрема галузі Fintech. Визначено, що на сучасному етапі на банківську систему припадає більше половини глобальних фінансових активів. Одночасно відбувається перерозподіл банківських активів між різними соціально-економічними групами країн, зокрема частка країн, що розвиваються, зросла з 16% до близько 30%.

Водночас процеси посткризового відновлення неоднаково відбувалися у різних регіонах світу, що призвело до зрушень у регіональній структурі світового ринку банківських послуг та зумовило зміни ролі глобальних регіонів у світовій банківській системі. Ґрунтуючись на результатах дослідження змін у розподілі банківських активів і прибутку банків між глобальними регіонами, рейтингах найбільших банків світу, показниках рентабельності активів та власного капіталу банків з різних регіонів, регіональних особливостей перебігу процесів злиттів і поглинань у банківському секторі, прогресу у впровадженні вимог Базельського комітету з банківського нагляду в регіональному розрізі, ми визначили, що регіональна структура світової банківської системи у посткризовий період зазнала якісних змін.

Якщо до глобальної кризи беззаперечним лідером за обсягами банківських активів та розмірами прибутку банківських установ виступав європейський регіон, то у посткризовий період на перше і друге місця за обсягами банківських активів вийшли азійсько-тихоокеанський та американський регіони. Встановлено тенденцію до зростання ступеня нерівномірності розподілу банківських активів між глобальними регіонами за рахунок дедалі більшої їх концентрації у трьох основних регіонах, які зосередили близько 96% банківських активів світу. Одночасно кардинально нового вигляду набувають рейтинги найбільших банківських установ світу, в яких за станом на 2018 р. перші п'ять позицій займають азійські банки (4 – з Китаю, 1 – з Японії), тоді як присутність західноєвропейських і американських банків серед найбільших банківських установ світу зменшується.

На фоні загальних сприятливих умов для розвитку процесів злиттів та поглинань у світовій банківській галузі мотиви і перспективи подальшого розвитку цих процесів також мають регіональну специфіку. Участь американських та азійських банків у внутрішніх і транскордонних угодах зі злиттів та поглинань – один з інструментів просторової диверсифікації банківської діяльності й виходу на зарубіжні ринки. Для західноєвропейських банків через загальне погіршення їх позицій у світових рейтингах і внутрішні проблеми європейської банківської системи участь в угодах з консолідації капіталу часто має вимушений характер та є питанням виживання.

Відновлення світової банківської системи у посткризовий період спиралося на оновлені вимоги Базеля III до регулювання банківської діяльності, спрямовані на підвищення рівня фінансової стійкості банківських установ у всьому світі й запобігання взяттю банками надмірних ризиків. Найбільшого

прогресу в розробці та впровадженні національних стандартів банківського регулювання, відповідно до Базельських вимог, досягли розвинуті країни європейського регіону. Найменшим є прогрес у країнах поза межами трьох основних глобальних регіонів. Водночас встановлено значну внутрішньорегіональну гетерогенність стану прийняття нормативів Базеля III у країнах, що належать до одного глобального регіону.

Перспективи розвитку світової банківської системи й її регіональних складових у найближчі роки залишаються доволі неоднозначними. З одного боку, до 2022 р. у країнах-членах Базельського комітету мають бути остаточно впроваджені стандарти щодо дотримання вимог Базеля III, що, як очікується, зміцнить відповідні національні банківські сектори. З іншого боку, через наявність сильного прямого кореляційного зв'язку між показником світового ВВП і розміром банківських активів очікуване загальносвітове уповільнення зростання реального ВВП може спровокувати згортання масштабів банківської діяльності у всіх глобальних регіонах.

Список використаної літератури

1. Козюк В. Глобальна фінансова консолідація: наслідки для формування глобально-центричної моделі фінансової стабільності / В. Козюк // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 1. – С. 3–10.
2. Куриляк В. Є. Фінансово-економічні аспекти формування глобального цивілізаційного ландшафту світової економіки: рушійні сили та теорії / В. Є. Куриляк // Світ фінансів. – 2010. – № 3. – С. 158–168.
3. Мозговий О. Регуляторне середовище розвитку світової банківської системи / О. Мозговий, О. Павлюк // Міжнародна економічна політика. – 2017. – № 1. – С. 28–45.
4. Науменкова С. Базель I, II, III: розвиток підходів для зміцнення регуляторної основи / С. Науменкова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – № 12 (177). – С. 39–48.
5. Павлюк О. О. Сучасні тенденції розвитку світової банківської системи / О. О. Павлюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 9, ч. 4. – С. 22–25. – (Серія: Економічні науки).
6. Сохацька О. Новий порядок на світовому фінансовому ринку: післякризові проекти і реалії / О. Сохацька // Журнал європейської економіки. – 2010. – Т. 9, № 1. – С. 93–107.
7. Стукало Н. В. Розвиток банківської системи України в контексті прийняття рекомендацій Базельського комітету / Н. В. Стукало, М. В. Литвин // Фінанси України. – 2011. – Вип. 7. – С. 62–72.

8. Сус Л. В. Сучасні тенденції розвитку світової банківської справи [Електронний ресурс] / Л. В. Сус // Ефективна економіка. – 2018. – № 4. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=6231.

9. Циганова Н. В. Тенденції консолідації банківського капіталу в умовах фінансової глобалізації / Н. В. Циганова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – Вип. 117 (2). – С. 193–202.

10. 2019 Banking and Capital Markets M&A Outlook: An open door for deal making [Electronic resource] / Deloitte Center for Financial Services, 2019. – 24 p. – Mode of access : https://www2.deloitte.com/content/dam/ Deloitte/us/Documents/ financial-services/us-banking-cm-ma-outlook-report.pdf.

11. 2019 Banking and Capital Markets Outlook: Reimagining transformation [Electronic resource] / Deloitte Center for Financial Services. – 2019. – 40 p. – Mode of access : https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/ Documents/Financial-Services/gx-fsi-dcfs-2019-banking-cap-markets-outlook.pdf.

12. Bank for International Settlements Statistics: Credit to the non-financial sector [Electronic resource]. – Mode of access : https://www.bis.org/statistics/ totcredit.htm.

13. Fischer S. Is there a liquidity problem post-crisis? At «Do We Have a Liquidity Problem Post-Crisis?» [Electronic resource] / S. Fischer // Conference, the Initiative on Business and Public Policy at the Brookings Institution. – Washington, D. C. – 2016. – November. – Mode of access : https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/fischer20161115a.htm.

14. Global Financial Stability Report [Electronic resource]. – Washington : IMF, 2003–2019. – Mode of access : https://www.imf.org/en/Publications/GFSR.

15. Keeler D. Features: The World's Biggest Banks 2003 [Electronic resource] / D. Keeler // Global Finance. – 2003. – October. – Mode of access : https://www.gfmag.com/magazine/october-2003/features-the-worlds-biggest-banks-2003.

16. Myles D. Top 1000 World Banks 2018 [Electronic resource] / D. Myles // The Banker. – 2018. – July. – Mode of access : https://www.thebanker.com/Top-1000-World-Banks/Top-1000-World-Banks-2018?ct=true.

17. New rules for an old game: Banks in the changing world of financial intermediation: McKinsey Global Banking Annual Review [Electronic resource]. – 2018. – November. – Mode of access : https://www.mckinsey.com/ industries/ financial-services/our-insights/banks-in-the-changing-world-of-financial-intermediation.

18. Sanders D. Biggest banks in the world 2018 [Electronic resource] / D. Sanders // Global Finance. – 2018. – November. – Mode of access : https://www.gfmag.com/magazine/november-2018/biggest-banks-world-2018.

19. Scott A. J. Regions, globalization, development / A J. Scott, M Storper // Regional Studies. – 2003. – Vol. 37, № 6–7. – P. 579–593.

20. Sixteenth progress report on adoption of the Basel regulatory framework: Basel Committee on Banking Supervision Report [Electronic resource] / Bank for International Settlements. – 2019. – May. – 80 p. – Mode of access : https://www.bis.org/bcbs/publ/d464.pdf

21. Storper M. Globalization, Localization and Trade / M. Storper // The Oxford Handbook of Economic Geography / ed. by Gordon L. Clark, Maryann P. Feldman, Meric S. Gertler. – Oxford (U. K.) : Oxford University Press, 2000. – P. 146.

22. Structural changes in banking after the crisis: Committee on the Global Financial System Papers [Electronic resource] / Bank for International Settlements. – 2018. – January. – № 60. – 125 p. – Mode of access : https://www.bis.org/publ/cgfs60.htm.

23. Top Banks in the World 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : https://www.relbanks.com/worlds-top-banks/assets-2010.

24. Yehorycheva S. Modern trends in global banking / S. Yehorycheva // The Economy of Bulgaria and European Union – Contemporary Challenges and Solution Approaches. – Sofia : University of National and World Economy, 2015. – P. 38–44.

Стаття надійшла до редакції 6 серпня 2019 р.